Ба Шурои диссертатсионии 6D.КОА-018
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Алиев Исмоил Исмонович дар мавзуи «Функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии онҳо тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат пешниҳод шудааст

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияи Алиев Исмоил Исмонович дар мавзуи «Функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии онҳо тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ пешниҳод шудааст, ба шиносномаи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат, ки аз рӯйи он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 январи соли 2022, таҳти №16/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мутобиқ мебошад.

Мубраммияти мавзуи таҳқиқот. Ҳуқуқвайронкунӣ ва ҷавобгарии ҳуқуқӣ аз давраҳои қадим ҳамчун институтҳои муҳими ҳуқуқӣ арзёбӣ мегардиданд, ки дар замони муосир боз ҳам мубраммияти бештарро касб намудаанд. Имрӯз дар тамоми кишварҳои ҷаҳон масъалаи ҳуқуқвайронкунӣ ва ҷавобгарии ҳуқуқӣ яке аз самтҳои асосии сиёсати ҳуқуқии давлатиро ташкил медиҳад, ки Тоҷикистон низ истисно

намебошад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз бо соҳиб гардидан ба Истиқлолияти комил сиёсати ҳуқуқӣ дар кишвар роҳандозӣ гардидааст. Айни ҳол, сиёсати ҳуқуқии кишвар дар самти ҳуқуқи ҷиноятӣ баҳри пешгирии ҷинояткорӣ равона шуда, дар ин самт як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия ва қабул карда шудаанд. Аммо, натиҷаи таъсири меъёрҳои мазкур дар мубориза бо ҷинояткорӣ танҳо дар он ҳолат имконпазир мегардад, ки функсияҳои институти ҷавобгарии ҳуқуқӣ дуруст амалӣ карда шаванд. Агар самаранокии пешгирии ҷинояткорӣ аз татбиқи ҷавобгарии мувофиқ вобаста бошад, пас самаранокии татбиқи ҷавобгарӣ маҳз аз дуруст амалӣ шудани функсияҳои он вобастагии зиёд дорад. Бинобар ин, масъалаи функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он мутобиқи қонунгузории кишвар яке аз масъалаҳои мубрам ба ҳисоб меравад, ки таҳқиқоти алоҳидаро тақозо менамояд.

Ҷавобгарии ҳуқуқӣ дорои функсияҳои мухталиф буда, ҳамзамон шаклҳои хоси амалигардониро фарогир мебошад, ки татбиқу иҷроиши онҳо самаранокии сиёсати ҳуқуқии кишвар ва дар умум мубориза бо ҷинояткориро меафзояд. Имрӯзҳо чӣ дар илми ҳуқуқшиносӣ ва чӣ дар қонунгузории амалкунанда оид ба функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалигардонии онҳо камбудиҳои ҳалталаб ҷой дорад, ки маҳз дар натиҷаи таҳқиқоти мукаммали илмӣ метавон роҳи ҳалли онҳоро муайян карда, қонунгузории кишварро дар ин хусус мукаммал гардонид. Як қатор масъалаҳое ҳастанд, ки таҳқиқу омӯзиши онҳо ба такмили қонунгузории кишвар ва илми ҳуқуқшиносӣ дар самти функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ мусоидат менамоянд. Аз ҷумла, муайян кардани мафҳум ва намудҳои умумиэътирофшудаи функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалигардонии онҳо, дар қонунгузории соҳавӣ мавҷуд набудани меъёри мушаххас оид ба функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ, консепсия ва барномаҳои давлатӣ дар самти мубориза бо ҷинояткории категорияи алоҳидаи шахсон, аз ҷумла ноболиғону ҷавонон ва занон, мушкилоти ҷудогона оид ба намудҳои алоҳидаи функсияҳои

ҷавобгарӣ ва монанди инҳо. Таҳлилу таҳқиқ ва омӯзиши ҳамаҷонибаи масъалаҳои мазкур, муайян кардани роҳҳои ҳал ва тавсияҳои назаррас ба қонунгузории кишвар дар ин самт аз мубраммияти бештари масъалаи функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалигардонии онҳо мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дарак медиҳад. Маҳз ин мушкилотро ба инобат гирифта, муҳаққиқ Алиев И.И. таҳқиқоти илмии худро дар масъалаи зикршуда ба анҷом расонидааст.

Заминаҳои усулии (методологии) таҳқиқоти анҷомдодашуда аз назари эмпирикӣ ва ақлгароӣ мутобиқ ба талаботи рисолаҳои илмӣ. Дар ҷарёни таҳқиқот усулҳои умумиилмӣ ва махсуси илмии дарк ва маърифати ҳақиқат мутобиқ ба зарурат ва дар мавқеи худ истифода гардидааст.

Методологияи омӯзиши мавзуъ бисёр диққатҷалбкунанда мебошад. Муаллиф дар доираи як таҳқиқот тавонистааст, ки мафҳуму моҳият ва асосҳои таснифи функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқиро таҳлилу таҳқиқ намояд. Инчунин, дар ҷараёни таҳқиқот шаклҳои амалисозии функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқиро пай дар пай дар алоҳидагӣ баррасӣ намудааст. Истифодаи усулҳои диалектика, мантиқӣ-забонӣ, шаклӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ дар ҷараёни таҳқиқот аз ҷумлаи ҷиҳатҳои мусбати таҳқиқоти мазкур ба ҳисоб меравад.

Тавассути усули муқоисавӣ-ҳуқуқӣ таносуби функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии онҳо тибқи қонунгузории кишвар мавриди омӯзиш қарор гирифта, шабоҳат ва тафовути онҳо муайян гардидааст. Умуман, дар таҳқиқоти мазкур усулҳои илмӣ мақсаднок истифода карда шуда, дар ба даст овардани натиҷаҳои мукаммали илмӣ мусоидат намудаанд.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод шудаанд. Натиҷаҳои илмӣ, хулосаҳои назариявӣ ва амалии дар рисола пешниҳодгардида дар низоми илми ҳуқуқшиносӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқсозӣ мантиқӣ ва асоснок ба

назар мерасад, чунки муаллиф на танҳо ба таълимот, балки ба амалия ва факту далелҳои воқеӣ такя кардааст. Муаллиф дар таҳқиқоти худ андешаҳои илман асоснокро оид ба мафҳум, таснифот ва шаклҳои амалисозии функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ пешниҳод кардааст, ки дараҷаи навгонии таҳқиқоти диссертатсиониро ташкил медиҳад.

Навгонии натиҷаҳои рисолаи илмӣ. Навгонии натиҷаҳои рисола бебаҳс буда, дар заминаи адабиёти илмӣ ва сарчашмаҳои меъёриву ҳуқуқии истифодашуда исбот мегардад. Равиши муҳақиқ низ ба масъалаи гузошташуда нав буда, кӯшиш намудааст, ки холигиҳои дар илм ва қонунгузорӣ мавҷудбударо пурра намояд.

Муаллиф дар маҷмуъ вазифаҳои дар наздаш гузошташударо дар самти таҳқиқоти диссертатсионӣ тавассути нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшуда пурра ҷамъбаст намуда, ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои худ аз қонунгузории миллӣ, инчунин, аз андешаву назари олимони дохиливу хориҷӣ ба маврид истифода намудааст, ки онҳо дар маҷмуъ навгонии усулӣ ва бунёдии таҳқиқоти диссертатсиониро таъмин намудаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Навгонии таҳқиқот бо чунин асосҳо собит мегардад: якум, то ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи мазкур ба таври маҷмуӣ дар илми ҳуқуқшиносӣ ба таҳқиқоти диссертатсионӣ фаро гирифта нашудааст; дуюм, мубраммияти масъалаи мазкур тақозои амалияи ҳуқуқӣ буда, то имрӯз масъалаи мубрам боқӣ мондааст.

Мушаххасан оид ба нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшуда, ки аксаран навгонии илмӣ маҳсуб мешавад, қайд намудан лозим аст, ки андешаҳои нав дар илм буда, ҷанбаҳои гуногуни масоили таҳқиқшавандаро ошкор месозад. Бештари навгониҳои пешниҳодгардида, андешаҳои илмӣ ва ҷолиби диққат буда, аввалин маротиба дар илми тоҷик пешниҳод карда шудаанд.

Муаллиф дар навгониҳои 1, 2 ва 3-юм мафҳуми функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ, асосҳои таснифот ва шаклҳои амалисозии онҳоро муайян ва пешниҳод кардааст.

Муаллиф андешаи худро оид ба ҳар як функсияи ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии онҳо дар пешниҳодҳои назариявӣ манзур намуда, барои такмили қонунгузорӣ дар ин самт як қатор тавсияҳои амалӣ пешниҳод кардааст, ки навгонии илмии таҳқиқотро нишон медиҳад.

Тавсияи амалии 3-юми навгониҳо ҷолиби диққат буда, бояд дастгирӣ карда шаванд, чунки нисбати ноболиғон таҳия ва қабули чунин стратегия бисёр саривақтӣ ба ҳисоб меравад.

Тавсияи амалии 6-ум ягонакунии мафҳумҳоро дар қонунгузорӣ ифода мекунад, ки қобили дастгирӣ мебошад. Зеро дар қонунгузории амалкунанда воқеан ҳам баъзе мафҳумҳо, аз ҷумла, товон, ҷуброн, талофӣ, зарар, зиён, хисорот ва монанди инҳо ба таври омехта истифода гардидаанд.

Дараҷаи асоснокии муқаррароти илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Диссертатсияи Алиев И.И. тибқи талабот нисбат ба таҳқиқоти илмӣ таҳия гардида, дар он мавзуи илмӣ аз назари илми назария ва қонунгузории муосир мавриди таҳлил қарор гирифта, асоснокунии муқаррароти илмӣ бо далелҳо, усулу равишҳои илмӣ таълиф гардида, хулосаю пешниҳодҳо ва доираи талаботи таҳқиқоти диссертатсионӣ мувофиқ ба Конститутсия, рушди қонунгузорӣ, манфиати миллӣ ва давлати миллии тоҷикон таҳия шудааст.

Саҳеҳият, навгонии илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Пешниҳод ва навгонии илмии диссертатсия, хулоса ва навовариҳои муаллифи диссертатсия аз назари забонӣ – саҳеҳ, аз дидгоҳи матлабӣ нишонрас ва аз лиҳози амалияи ҳуқуқӣ муфид мебошад. Дар мутобиқат бо ҳадафи асосӣ дар рисола як қатор масоили мушаххас ва бо ҳам алоқаманд ҳамчун вазифаҳои таҳқиқот дар назди муаллиф гузошта шуда буданд, ки таҳлил ва баррасии худро дар самти зарурӣ пайдо кардаанд, аз ҷумла:

– омӯзиши мафҳуми функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва махусусиятҳои он;

– муайян кардани таснифи функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ;

– таҳқиқи мафҳум ва моҳияти шаклҳои амалисозии функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ;

– таҳлили шаклҳои ихтиёрӣ ва маҷбурии амалисозии функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ;

– баррасии функсияи сазодиҳии ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он;

– омӯзиши функсияи ҷаримавии ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он;

– таҳлили функсияи ҷубронсозии ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он;

– таҳқиқи функсияи пешгирии ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он;

– баррасии функсияи тарбиявии ҷавобгарии ҳуқуқӣ ва шаклҳои амалисозии он.

Аҳамияти илмӣ ва амалии рисола дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои ба дастовардаи муаллиф аз ҷиҳати назариявӣ ба рушди илми ҳуқуқшиносии ватанӣ, комил намудани холигӣ дар самти танзими функсияҳои ҷавобгарии ҳуқуқӣ, дарку фаҳмиши дурусти он мусоидат карда, омили такмил ва рушди таълимот, илм ва қонунгузорӣ хоҳад шуд.

Аз лиҳози амалӣ муҳиммияти таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки хулоса, пешниҳод ва дастовардҳои Алиев Исмоилро дар такмили қонунгузорӣ, фаъолияти мақомоти судӣ, ҳифзу татбиқи ҳуқуқ, танзими дурусти муносибатҳои ҷамъиятии вобаста, ҳангоми таҳия ва татбиқи ҳуқуқ, барнома, стратегия ва консепсияҳои давлатӣ дар самти мазкур метавон истифода бурд.

Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Маводи интишоршудаи муаллиф дар маҷаллаҳои тақризшавандаи

КАО-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мавзуи диссертатсия ва моҳияти он, мазмуни асосии унсурҳои объекти таҳқиқшаванда, хулоса тавсия ва пешниҳодҳои дар кори мазкур матраҳшавандаро пурра инъикос намуда, онҳо дар 2 воситаи таълимӣ, 18 мақолаи илмӣ, ки 8 ададӣ он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 10 мақола дар маҷаллаҳои дигар нашр гардидаанд. Зикр намудан ба маврид аст, ки теъдоди маводи чопшуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Автореферат ва корҳое, ки аз ҷониби довталаб Алиев Исмоил нашр гардидаанд, мазмуну моҳияти рисолаи илмиро ба таври зарурӣ ва пурра инъикос менамоянд.

Эродҳо ба мазмуни диссертатсия. Дар баробари дастовардҳои назаррас таҳқиқоти илмии Алиев Исмоил Исмонович аз назари илмӣ аз баъзе андешаҳои баҳсталаб, шарҳталаб ва норасоиҳо холӣ нест. Мазмун ва моҳияти таҳқиқоти илмӣ умуман мусбат арзёбӣ гардида, дар баробари ин чунин андешаҳоро баён менамоям:

1. Муаллиф қабул кардани "Стратегия пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон ва ҷавонон"-ро пешниҳод намудааст, вале ӯ пешниҳод накардааст, ки ҳуҷҷати мазкур дарбаргирандаи кадом мазмуну муҳтаво ва нишондодҳо бошад. Ҳамзамон муаллиф қабули стратегияи мазкурро бо мақсади ҷалби тамоми субъектон дар пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ ба мақсад мувофиқ донистааст. Хуб мебуд, муаллиф ҳайати субъектони баамалбарорандаи стратегияи мазкур ва доираи амали онро пешниҳод мекард. Ба андешаи мо, пешниҳоди мазкур нокомил буда, шарҳи иловагии муаллифро талаб менамояд.

2. Муаллиф дар нақшаи корӣ функсияҳои ҷавобгарии ҳуқукиро дар параграфҳои алоҳида мавриди баррасӣ қарор додааст. Аммо, номи параграфи 2.6 – Пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ ҳамчун шакли амалисозии

функсияи ҷавобгарии ҳуқуқӣ каме баҳсталаб ба назар мерасад. Чунки пешгирӣ худ як функсияи ҷавобгарии ҳуқуқӣ мебошад ва доир ба он дар матни диссертатсия хуб баён шудааст, вале муаллиф онро дар номи параграф ҳамчун шакли амалисозии функсияи ҷавобгарии ҳуқуқӣ ифода кардааст. Ҳол он ки шаклҳои амалисозии функсияҳои ҷавобгарӣ тамоман дигар масъала мебошад. Бинобар ин, масъалаи мазкур шарҳу тавзеҳи иловагиро талаб менамояд.

3. Пажуҳишгар дар тавсияҳои амалӣ пешниҳод кардааст, ки дар қ. 2 м. 46 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон сазодиҳӣ ҳамчун унсури мақсади ҷазо илова карда шавад (саҳ. 167). Бояд гуфт, ки танҳо бо сабаби он ки ҷазо хусусияти сазодиҳӣ дорад онро ба мақсади ҷазо ворид кардан мувофиқи мақсад намебошад. Инчунин, сазодиҳӣ мақсади ҷазо не, балки функсияи ҷазо ба ҳисоб меравад. Агар онро ҳамчун мақсади ҷазо муқаррар намоем, пас минбаъд сазодиҳиро чи гуна ном бурдан мумкин аст? Бо ин асос, андешаи муаллиф баҳсбарангез буда, асоснокнамоии иловагиро талаб менамояд.

Мулоҳизаҳое, ки қайд гардиданд, дар умум, ҳангоми баҳодиҳии мусбати таҳқиқоти диссертатсионӣ нақши муайянкунандаро намебозанд ва танҳо шаҳодати он мебошанд, ки масъалаҳои баррасишаванда хеле муҳим буда, мураккаб ва баҳсноканд ва муаллиф дар ҳалли баъзе масъалаҳо дар натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои ҳуқуқӣ, адабиёти соҳавӣ ва баҳодиҳии ақидаҳои олимони гуногун нуқтаи назари муаллифии худро пешниҳод намудааст, ки ин хоси гузаронидани чунин таҳқиқоти илмӣ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Алиев И.И. ба талаботи бандҳои 31 ва 33-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои

мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи навгонии илмии диссертатсионӣ, нуктаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Инчунин, тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Хулоса, рисолаи диссертатсионии Алиев Исмоил Исмонович ба талаботҳо оид ба корҳои диссертатсионӣ дар мавриди дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат мебошад.

Тақриз дар асоси муқаррароти мавҷуда, хусусан банди 72 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-уми июни соли 2021, таҳти №267 қабул шудааст, таҳия ва манзур гардидааст.

Муқарризи расмӣ:
Мудири кафедраи назарияи давлат ва ҳуқуқи
факултети ҳуқуқшиносии Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент М.М. Холинова

Суроғаи муқарриз: 734003, ш. Душанбе,
кӯчаи Саид Носир 33,
Тел.: 224-17-86, 224-83-93 (факс),
Email: info@apa.tj.

Имзои Холинова М.М.-ро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳо, коргузорӣ ва корҳои
махсуси Академияи идоракунии давлатии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Ф.З. Ғаюров
«27» марти 2024 с.